

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ: СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Н.С. Меньківська

Розглянуто поняття інформаційна діяльність архівів, оскільки задоволення потреб суспільства в ретроспективній документній інформації є однією з визначальних функцій архівних установ. Наведено власне визначення інформаційної діяльності державних архівів.

Ключові слова: інформація, інформаційна діяльність, державний архів, інформаційна діяльність державних архівів.

The concept of archive's information activity has been analyzed, because satisfaction of society necessities in retrospective papers information is one of the main functions of the archives. Author's explanation of state archives' information activity has been presented.

Одними з головних характеристик третього тисячоліття є стрімке зростання темпів глобалізації, що розпочалося ще у ХХ ст., та перехід до постіндустріального інформаційного суспільства. Настає нова ера суспільного розвитку, найвагомішим фактором якої є інформація, що отримує першість у всіх сферах людського життя. Інформація та інформаційні ресурси постають поруч і навіть випереджають за своєю значущістю такі найважливіші види ресурсів сучасного суспільства як матеріальні та енергетичні ресурси. Це є особливо важливим, оскільки саме інформація у період динамічних глобальних перетворень стає найважливішою для людства і є основним аргументом перед викликами сучасності, перспективним фактором дальшого суспільного розвитку.

Враховуючи значну соціально-економічну нерівність, яка виникає між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, через суттєву різницю у створенні та використанні інформаційних товарів і послуг, в Україні склалися передумови, які потребують прискореного розвитку інформаційного суспільства, основним завданням розвитку якого є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни. Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики [5].

Володіння достовірною та актуальною інформацією поряд з умінням ефективно використовувати адекватні методи її збирання, аналізу і надання є основою успішною діяльності підприємств й установ будь-якої організаційно-правової форми [11, 42].

За умови переходу до інформаційного суспільства створилося підґрунтя для нового розуміння архіву як суб'єкта інформаційних процесів. Як інформаційна система архіви визначають власні інформаційні ресурси як організаційно впорядковані сукупності ретроспективних документів у традиційній та електронній формі, функція яких – зберігання, пошук та видавання архівної інформації. Архіви постійно здійснюють інформаційну діяльність з метою забезпечення суспільства ретроспективною інформацією, тобто створюють умови для всебічного використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду.

Задоволення потреб суспільства в архівній документній інформації – одна з визначальних функцій державних архівів [12, 28]. Тому інформаційна сфера діяльності архівів потребує особливої уваги, оскільки користувачі мають право вимагати від архівних

установ надання достовірних інформаційних послуг. Все це вимагає дослідження та обґрунтування поняття інформаційної діяльності архівів, зокрема державних.

Сутність інформаційної діяльності, її види та класифікація знайшли відображення в працях О.В. Матвієнкі [11], Н.П.Ващекіна та Ю.Ф.Абрамова [9]. Враховуючи зростання цінності інформаційного чинника, значне місце в наукових дослідженнях посідає питання доступу до інформаційних ресурсів суспільства (в т. ч. й архівних), яке розглядалося такими вченими як В.М.Горовий [10], Г.В. Боряк [8], О.С.Онищенко [13]. Визначення поняття науково-інформаційної діяльності державних архівів ґрунтовно висвітлено в працях О.Г.Мітюкова [12], а також відображено в термінологічному словнику «Архівістика», автори упорядники якого – відомі українські вчені К.Є.Новохатський, К.Т.Селівестрова та інші [7], ДСТУ 2732:2004. «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» [2], Законах України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [4], «Про інформацію» [3], «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [5].

На сьогодні значно зростає роль рознесених у просторі інформаційних баз, спостерігається тенденція до розвитку демократичних процесів у нашому суспільстві, нерозривно пов'язаних із попитом на інформацію як своєрідне паливо для соціальної активізації, відзначається зростаюче значення спеціальних загальносуспільних інформаційних центрів – серед них бібліотечних, архівних, музейних та інших культурно-освітніх закладів [10, 22-23]. Основна місія зазначених установ – розповсюдження ретроспективної, поточної та перспективної інформації в просторі і часі, тобто надання широкого доступу до інформаційних ресурсів не лише певним визначеним групам фахівців-спеціалістів, але й усім громадянам країни.

У найголовнішому законі нашої країни – Конституції [1] – закріплено право громадян на вільний доступ до інформації. Запорукою цього є мобільність та відкритість різноманітних інформаційних потоків (включаючи й архівну інформацію) не лише для певного кола осіб (науковців та управлінців), а й для всіх пересічних громадян та соціальних інституцій України.

Процес залучення документів до наукового обігу отримав назву доступу і включає два аспекти. Перший – фізичний доступ до фондів (тобто, отримання власне первинного документа в читальному залі архіву завдяки організації документів у певні архівні документальні системи). Другий – інтелектуальний доступ до інформації про документ та його зміст (тобто, отримання необхідної довідкової інформації через документи вторинного рівня та публікації документів у спеціальних виданнях текстів [8, 33-34]. Це є початком циркуляції інформації в суспільстві. Подальша достовірність та коректність даних, що закладені в історичному знанні і створюють основи майбутнього розвитку науки, та різноманітних суспільних, політичних, історичних та культурних процесів, залежить від повноти, вичерпності та оперативності інформації.

Постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконується якою-небудь особою чи організацією називається інформаційною діяльністю. Таке визначення закріплено у Державному стандарті «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення» [2].

Відповідно до Закону України «Про інформацію», *інформаційна діяльність* – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [3]. З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їхнього створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування [3].

До основних видів інформаційної діяльності, згідно з Законом України «Про інформацію» [3] відносяться одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Одержання інформації – це набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами,

юридичними особами або державою.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Отже, сутність інформаційної діяльності полягає у створенні найрізноманітніших інформаційних моделей будь-яких об'єктів і явищ суспільства і природи, які беруть участь у людській діяльності, та зі створенням моделей цієї діяльності.

Розрізняють також науково-інформаційну діяльність, завданням якої є підготовка і розповсюдження інформації, а основною метою – відображення, задоволення всіх потенційних інформаційних потреб адекватною інформацією про нові знання, досвід і прогнози в різних сферах людської діяльності. Науково-інформаційна діяльність виконує функції перетворення, впорядкування, структурування та організації наукових знань в наукову інформацію. Науково-інформаційна діяльність зближує та інтегрує теоретичні і практичні, інформаційні і виробничі потреби, сприяє подоланню «інформаційної кризи [9, 91]».

Інформаційна діяльність як процес виконання найрізноманітніших дій з інформацією цілком природно поєднаний із життям суспільства. Розвиток науки, культури, техніки, економіки і політики, інших галузей громадського життя не може розвиватися без інформації в тій або іншій формі.

Визначну роль у формуванні інформаційного ринку сучасності, реалізації накопичення та обміну інформації мають архіви, які виступають як одні з найважливіших інформаційних центрів сучасного суспільства.

Невід'ємною частиною духовної спадщини українського народу, яка віддзеркалює його історію від найдавніших часів до сьогодення, є унікальні за змістом, різноманітні за типом та характером писемні джерела з архівних, бібліотечних та музейних зібрань. Збереження та актуалізація цього інформаційного масиву є одним із основних завдань архівної служби України та інших відомств, яким підпорядковані відповідні сховища документів [8, 33].

Архів як соціальний інститут виконує суспільні функції: накопичення, опрацювання, зберігання та надання в користування необхідної для розвитку людства ретроспективної інформації, що міститься в опублікованих та неопублікованих документах, котрі відклалися внаслідок соціально-економічної, політичної, наукової та культурної діяльності суспільства впродовж усього його існування [13, 163].

Досить вагомою соціальною функцією є те, що архіви не лише нагромаджують масиви документів, а й функціонують як сховище (скарбниця) набутого людством знання, яке не лежить мертвим капіталом, а діє, розвиває суспільство, визначає подальші шляхи його розвитку.

На сьогодні архіви є установами, що не лише забезпечують постійне накопичення багатства фонду як ресурсів інформації, а й здійснюють ґрунтовну аналітичну роботу з фондом, проводять її обробку та вдосконалюють залучення до наукового та культурного обігу за рахунок дослідження та організації знання, його структурування з урахуванням нових вимог [13, 164].

Архіви створювалися як установи або їх структурні підрозділи, основним завданням яких було приймання, зберігання та використання документів, що містили ретроспективну інформацію. Тобто, архів був і залишається певним документним фондом, що відображає історію певних держав, регіонів, підприємств, установ, організацій та осіб, котрі діяли за певних часів на певній території.

Сучасне архівознавство розглядає архів як спеціалізовану установу або структурний підрозділ, призначений для забезпечення потреб суспільства у ретроспективній документній інформації, який організовує зберігання архівних документів та користування ними.

Архів є інформаційною системою – організаційно упорядкованою сукупністю архівних документів, довідкового апарату, включаючи бази і банки даних, та інформаційних технологій. Документи, що зберігаються в архіві, належать до архівних інформаційних ресурсів, які є складовою частиною національних інформаційних ресурсів України.

Архів як інформаційна служба і суб'єкт інформаційних відносин бере участь у реалізації державної політики у сфері інформаційних відносин, здійсненні інформаційної діяльності, основними видами якої є одержання, зберігання, використання та поширення архівної інформації. Документи, що зберігаються в архіві, є об'єктом інформаційних відносин, права власності, авторського та суміжних прав [6].

Термінологічний словник «Архівістика» визначає інформаційну діяльність архіву як наукову й організаційну діяльність, спрямовану на забезпечення користувачів необхідною первинною і вторинною архівною інформацією архіву [7, 34].

О.Г.Мітюков під науково-інформаційною діяльністю державних архівів розуміє своєрідний комплекс робіт по забезпеченню партійних державних і громадських установ і організацій, а також окремих громадян необхідними архівними матеріалами [12, 29]. До цього комплексу входить: по-перше, науково-інформаційна діяльність державних архівів взагалі, що включає інформування про зміст фондів та окремих документів, сприяння використанню їх шляхом передачі змісту у відповідях на тематичні запити, видачі їх до читальних залів, експонування на документальних виставках, популяризації архівних джерел засобами преси, кіно, радіо і телебачення; по-друге, створення і вдосконалення засобів пошуку інформації за матеріалами державних архівів, тобто створення системи науково-довідкового апарату про склад і зміст фондів, що допомагає архівістам і дослідникам у пошуках конкретної інформації.

Отже, науково-інформаційна діяльність архіву – це діяльність, спрямована на задоволення потреб у первинній та вторинній архівній інформації [2].

Первинна архівна інформація – це інформація архівних документів [2], тобто документів, незалежно від їхнього виду, виду матеріального носія інформації, місця і часу створення та форми власності на них, що припинили виконувати функції, задля яких були створені, але зберігаються або підлягають зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна [4]. Вторинна архівна інформація – інформація, отримана з архівних документів, облікових документів архіву та інших джерел унаслідок їхнього аналітико-синтетичного опрацювання [2].

Враховуючи всі наведені дефініції, нами було виведене власне визначення інформаційної діяльності державних архівів: інформаційна діяльність державних архівів – це постійне та систематичне збирання, використання, поширення та зберігання первинної та вторинної архівної інформації архівами, що створені і фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в ретроспективній документній інформації.

На основі проведеного дослідження ми з'ясували поняття та сутність інформаційної діяльності державних архівів. Також дійшли висновку, що цей вид діяльності займає важливе місце в роботі архівних установ і тісно пов'язаний з іншими напрямками їхньої роботи, насамперед з організацією та забезпеченням зберігання ретроспективних документних масивів. Актуальним залишається питання особливостей організації інформаційної діяльності державних архівів на початку становлення української державності (90-і рр. XX ст.), що потребує подальших досліджень.

Використані джерела

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. (зі змінами відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08 грудня 2004 р.). – К. : Просвіта, 2006.
2. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. – Введ. 2004-05-28. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с.

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – Ст. 86.
5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст.102.
6. Про Основні правила роботи державних архівів України : Рішення Колегії державного комітету архівів України від 03.02.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.archives.gov.ua/Law-base/](http://www.archives.gov.ua/Law-base/), вільний. Назва з екрану.
7. Архівістика : термінологічний словник / авт.-упорядн. К.С. Новохатський, К.Т. Селівестрова та ін. – К., 1998. – 106 с.
8. Боряк Г.В. Документальні архівні та інформаційні системи: до проблеми інтеграції / Г.В. Боряк // Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні : доповіді та повідомлення наук. конф. (Київ, 15-16 березня 1996 р.) / Т.П.Прись (упоряд.), І.Д.Лепша (ред.) ; Інст-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського НАН України. – К., 1996. – 208 с. – С. 33-42.
9. Ващекин Н.П. Информационная деятельность и мировоззрение / Н.П. Ващекин, Ю.Ф. Абрамов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1990. – 296 с.
10. Горовий В.М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В.М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – 300 с.
11. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту : навч. посіб. / О.В.Матвієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 128 с.
12. Мітюков О.Г. Науково-інформаційна діяльність державних архівів України / О.Г. Мітюков // Український історичний журнал. – 1983. – № 9 (260). – С. 28-36.
13. Онищенко О. Документально-інформаційні ресурси архівів та бібліотек – спільна база для розвитку науки, освіти, культури / О. Онищенко // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. праць / Держкомархів України. УДНДІАСД. – К., 2001. – Вип. 4. Студії на пошану Руслана Пирого. – С. 163-173.